

Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri

Sezer AYAN¹

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, aile içinde şiddete maruz kalan çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve saldırganlık eğilimlerinin çocukların sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. **Yöntem:** Çalışmanın evrenini, Sivas merkez ilçede bulunan 70 ilköğretim okulunun VI., VII. ve VIII. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem oluşturulurken okullar, bulundukları mahallelerin sosyoekonomik ve kültürel düzeylerine göre düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç bölgeye ayrılmış ve her bir bölgeden bu bölgeyi temsil edecek niteliklere sahip beş okul, toplam on beş okul seçilmiştir. Bu on beş okuldan örnekleme alınan öğrenci sayısı 655'tir. Araştırma verileri, öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, aile yapısı, aile içi ilişkilerinin niteliği ve aile içinde çocuğa yönelik şiddetin varlığını ve şiddete potansiyel oluşturabileceği düşünülen ilişki ve etkenleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşan anket formu ve saldırganlık ölçeği ile toplanmıştır. **Bulgular:** Çalışmada, anneleri tarafından şiddete uğradığı belirlenen öğrencilerin oranı %54, babaları tarafından şiddete uğradığı belirlenen öğrencilerin oranı ise %46 olarak saptanmıştır. Şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden alınan toplam ortalama puanı 42.52 ± 9.24 olarak hesaplanmış olup, bu oran, şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin fazla olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların sadece ailesinde yaşayan birey sayısı ve annesinin davranış tarzına göre anlamlı farklılık gösterdiği; öte yandan öğrencinin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların öğrencinin ailesinin kökeni, anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, ailesinin gelir düzeyi, ailesinde kararların alınma biçimi, annesi ve babası arasında şiddet olması, babasının kendisine karşı davranış tarzı, anne ve babasının kendisine ilgisi, anne ve babasının arkadaşlarını tanıması ve eve gelmesine izin vermesi, anne ve babasından korkması, anne ve babasıyla sorunlarını paylaşabilmesine göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. (*Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2007; 8:206-214)

Anahtar sözcükler: Güç, saldırganlık, şiddet, aile içinde çocuğa yönelik şiddet

Aggressiveness tendencies of the children exposed to domestic violence

ABSTRACT

Objective: The aim of this study was to evaluate the aggression tendencies of the children who exposed to domestic violence and to determine the relation between these tendencies and sociocultural, economic, psychological and communicational features. **Methods:** The universe of the study is 6th, 7th and 8th grade students of 70 primary schools located in Sivas province. To form the sample group, the city was divided into three areas as low, intermediate and high levels in according with the social-economic and cultural levels and five schools from each, totally 15 schools were chosen to represent the different areas. Total 655 children were included into the study. Questionnaire forms and aggression scale were used to collect the data. **Results:** Sampling rates of the children exposed to violence by their mothers and fathers were 54% and 46%, respectively. The mean point of aggression scale of the children exposed to violence was 42.52 ± 9.24 , indicating that being

¹ Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, SİVAS

Yazışma adresi: Dr. Sezer AYAN, Cumhuriyet Univ. Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, 58140 SİVAS
E-posta:

exposed to violence increases the aggression scale. The most influent factors increasing the aggression scale of the children were number of individuals in the family and behavioral style of the mothers. On the other hand, the origin of the family, educational levels and jobs of the parents, income level of the family, the form of making decision in the family, presence of violence between father and mother, behavioral style of father, care level of the parents, being of his/her friends are known and are allowed to come home by the parents, afraid of parents and being able to hare the problems with the parents are not statistically significant factors for the points obtained from aggression scale. (Anatolian Journal of Psychiatry 2007; 8:206-214)

Key words: power, aggression, violence, domestic violence directed to child

GİRİŞ

Sözcük anlamı olarak şiddet, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik her türlü maddi ve manevi olumsuzluğu dile getirmektedir.¹ Bu olumsuzluğun temelinde dikkatimizi çeken iki kavramdan biri güç, diğeri ise saldırganlıktır. Güç, bir olaya yol açan her türlü devinimdir.² Salırganlık, 'Egemen olmak, yenmek, yönetmek amacıyla güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem: bir işi bozma engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici amaç taşıyan davranış'³ olarak tanımlanır. 'Güç' ve 'salırganlık' kavramları şiddetle doğrudan ilişkili olup, gücün birey, gruplar ya da daha genel anlamı ile toplumsal temelde zarar verici nitelikte salırgan bir eğilim içinde kullanılmasına genel olarak şiddet denilmektedir.

Şiddet ve salırganlık farklı birer olgu gibi değerlendirilse de, konu ile ilgili çalışmalara bakıldığında, şiddet ve salırganlığın birbirinden bağımsız kavramlar olmadığı görülür. Şiddet, insanda doğal olarak var olduğu kabul edilen salırganlık eğiliminin bireysel ya da toplumsal boyutta, ancak diğesine zarar verecek biçimde dışa vurulması, yansıtılması olarak tanımlanabilir. Hemen akla şöyle bir soru gelebilir. Şiddetin temelinde salırganlık eğilimi varsa, bu eğilimi harekete geçiren nedir? Engelleme, salırganlığın meydana gelmesinde önemli bir etken olarak kabul edilir. Her salırgan davranışın temelinde mutlaka bir engellemenin olduğu ileri sürülmektedir. Engellenenin salırganlık için basit bir uyarıcı olduğu ve organizmayı salırgan olmaya hazırladığı öne sürülmektedir.⁴ Açlık, susuzluk gibi fizyolojik ya da sevgi, ilgi, dokunma gibi ruhsal gereksinmelerin karşılanmaması (engellenmesi), insanı salırgan hale getirebilmektedir. Bu noktada, salırgan eylemin nedeni, ortaya çıkış biçimi veya boyutu, yönü, niteliği ve sonucu şiddet konusunda farklı tanımlamalara gitmenin veya farklı bakış açılarıyla şiddeti değerlendirmenin nedenini de oluşturmaktadır.

Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu'nda, bir kişiye

bir gruba veya topluma karşı yaralanmayla, ölüm ve psikolojik zararlar, gelişme geriliği ile veya çöküntü ile sonuçlanacak fiziksel güç veya tehdit uygulama olarak tanımlanan şiddet,⁵ duygusal, fiziksel, sözel, cinsel ve siyasal pek çok boyutta karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ve ekonomik alanda çocuğa uygulanan şiddet eylemlerinin en yaygını ise, aile içinde yaşanan şiddet olaylarıdır.

Yapılan araştırmalar, bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilen aile içi şiddetten en çok etkilenen tarafın çocuklar olduğunu göstermektedir. Çünkü aile içinde çocuğa yönelik şiddet, çocukta fiziksel yaralanmalara yol açmasının yanı sıra bilişsel, davranışsal, sosyal ve duygusal işlevler üzerinde de zararlar yaratmakta ve aile içinde istismarın tüm genetik hastalıkların toplamından daha çok insanın yaşamına zarar verdiği bildirilmektedir.⁶

Çocuğun aile içinde şiddete uğramasında birçok etkenin birlikte rol oynadığı gözlenir. Bu etkenler, ailenin içinde bulunduğu ortamın sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve iletişimsel özelliklerinin ürünü olup çocuğun sosyoekonomik, kültürel düzeyi düşük bir aileden gelmesi⁷⁻¹⁰ anne-babanın evliliğiyle ilgili -ayrılık, yalnız başına anne veya baba olma vb.- sorunları,¹¹⁻¹⁶ ve anne-babanın çocuğa ve çocuğun da anne-babaya karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi¹⁷⁻²¹ gibi etkenlerin çocuğun aile içinde şiddete uğramasında ve salırgan eğilimler göstermesinde öne çıktığı, bir başka deyişle, çocuğun şiddete uğrama ve daha fazla salırgan olma olasılığını artırdığı görülmektedir.

Çocuğun şiddete uğrama ve salırgan olma olasılığını artıran bu özellikler, çoğunlukla çevresel etkenlerle etkileşime bağlı olarak ortaya çıkan nitelikler gibi görülmektedir. Çünkü şiddetin bireysel düzeyde, '... bireyin artmış salırganlık dürtüleri ile içsel kontrol düzenekleri arasındaki denge bozulduğunda ortaya çıktığı' belirtilmektedir. Bireyin salırgan eğilimlerinin ve şiddet fantezilerinin olabileceği, fakat bunların kişi kontrolünü yitirmedikçe eyleme dönüşmeyeceği, böylelikle bir şiddet sorununun orta-

ya çıkmayacağı belirtilmektedir.²²

Olumsuz sosyokültürel, ekonomik, iletişimsel ve psikolojik koşulların varlığına bağlı olarak çocukların fiziksel, cinsel, duygusal ve ihmal niteliğinde çeşitli şiddet biçimlerine maruz kaldıkları gözlenmektedir.^{21,23-25} Ancak, konu hakkında farklı kültürlerde yapılmış olan incelemeler, bazı toplumlarda yaygın olarak görülen şiddet türlerine, diğer toplumlarda daha nadir rastlandığına dikkati çekmektedir. Örneğin, Çin ve Japonya'da fiziksel istismara nadir olarak rastlandığı, çünkü dayanın, bu ülkelerde çocuk yetiştirme yöntemleri arasında yaygın olmadığı, oysa ABD'de çeşitli istismar türleri arasında ilk olarak dikkati çeken ve incelemeye girilen istismar biçiminin fiziksel şiddet olduğu belirtilmektedir.²³ ABD'de Çocukları Koruma Birliği'nin raporuna göre 1.5 milyondan çok çocuğun istismar edildiği, bunlardan %27'sinin fiziksel istismara uğradığı bildirilmiştir.²¹

Konuyu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde, yapılan çalışmalar,²⁶⁻²⁹ Türk aile yapısı ve çocuk yetiştirme yöntemleri içinde fiziksel cezanın bir disiplin aracı olarak yer aldığını ve dayanın bu nedenle Türk toplumunda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Özellikle geleneksel aile yapılarında sözel disiplin yöntemleri yerine fiziksel ceza yöntemlerinin yeğlendiği ve şehirlerde de fiziksel ceza yöntemlerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir.³⁰

Çocuğun şiddetten etkilenme biçimi ya da şiddete nasıl tepki vereceği ise yaş ve bilişsel gelişimine bağlı olmaktadır.³¹ Çeşitli araştırmalar, çocuğa sık sık uygulanan güç gösterisinin (dayak gibi) yetersiz bir iç denetim oluşmasına yol açtığını, çocuğun dış denetime gereksinme duyar duruma geldiğini göstermiştir.¹ Şiddete uğradığı saptanan çocuklarla yapılan araştırmalarda, çocuklarda gözlenen davranış bozuklukları sinirlilik, umutsuzluk ve psikolojik küntleşme nedeniyle ağır kişilik ve davranış bozuklukları, huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, suça yönelen davranışlar, başkaları ile rahat iletişim kuramama, antisosyal ve saldırgan davranışlar olarak belirlenmiştir.²⁸⁻³⁵

Kısaca, yapılan incelemeler, aile içinde çocuğa yönelik şiddetin tanımı ve kavramsal çerçevesini çizmek için bir yandan bireyin yakın çevresi ile ilişkilerinin ve ruhsal yapısının, diğer yandan içinde yer aldığı toplumsal çevrenin ve bu çevre ile olan ilişkilerinin göz önüne alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü 'kişilerarası duygusal ilişkilerden çevre ile iş ilişkilerine kadar yaşanan tüm etkileşim biçimleri ve bu

biçimleri belirlediği bilinen sosyal ve ekonomik yapılar ve bu yapılara bağlı olarak yaşanan değişmelerin şiddet kullanma eğilimini etkilediği düşünülmektedir.³⁴ Bir başka deyişle, aile içinde çocuğa yönelik şiddet tek bir etkenle açıklanamamaktadır. Ancak, hangi nedenlerle ve hangi biçimlerde ortaya çıkarsa çıksın, çocuğun aile içinde şiddete maruz kalması önemli bir toplumsal sorundur. Bu sorunun ihmali, önlenmesi için gerekli önlemlerin zamanında alınmaması gelecekte daha büyük toplumsal sorunlara da kaynaklık edebilir. Çünkü toplumsal normlara göre meşru bir ortamda ve geniş sosyoekonomik koşullarda yetişen çocuklar gelecek yaşamlarında ruh sağlığı yerinde ve başarılı bireyler olabilmektedir. Ayrıca, insan psikolojisi başlangıçta aile ortamında anne-baba model alınarak biçimlenmeye başlamakta ve bu süreçte temel güven duygusunun gelişmesi ve çocuğun kendisini özerk bir birey olarak kabul etmesi,²⁰ aile üyeleri ve birinci derecede de anne ile kurulan ilişkilerin niteliğine bağlı olmaktadır. Tüm bu nedenler, uzun vadede, çocuğun aile içinde şiddete uğramasının getirebileceği olumsuz sonuçları da açıkça gözler önüne sermektedir. Bu olumsuz sonuçlardan birisi ve en önemlisi, aile içinde şiddete uğrayan çocukların ileride kendilerinin de birer şiddet uygulayıcısı olabileceği olasılığıdır. Geleceğin büyükleri olacak çocuklarımızın, sağlıklı yetişkinler olabilmeleri ve sağlıklı nesiller yetiştirebilmeleri annelerin şiddetten uzak, onlara model olabilecek nitelikte olumlu tutum ve davranışlar sergilemeleriyle olasıdır. Bu gerçeği göstermek için yapılan çalışma, aile içinde şiddete uğrayan çocukların, bir yandan şiddete uğramasında rol oynayan etkenleri ve bu etkenlere bağlı olarak saldırganlık eğilimlerini ölçmeyi, diğer yandan bu etkenlerden hangilerinin çocuğun daha fazla saldırgan eğilimler göstermesinde etkili olduğunu ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Aile içinde çocuğa yönelik şiddet konulu bu çalışmanın evrenini, Sivas merkez ilçede bulunan 70 ilköğretim okulunun VI., VII. ve VIII. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemin ilköğretim VI., VII. ve VIII. sınıflar arasından seçilmesinin nedeni ortalama 11-16 yaşları arasında yer alan çocukların ergenlik döneminde olması ve bu dönemin, ergenlik ailesine ve çevresine karşı uyumsuz davranışların en çok ortaya çıktığı dönem olarak kabul edilmesidir.

Okullar, bulundukları mahallelerin sosyoekonomik

mik ve kültürel düzeylerine göre düşük, orta ve yüksek düzeylerde üç bölgeye ayrılmış ve her bölgeden bu bölgeleri temsil edecek niteliklere sahip beşer okul (toplam on beş okul) seçilmiştir. Bu seçimin amacı, araştırmanın amacına koşut olarak il genelinde örnekleme giren öğrencilerin sosyokültürel ve ekonomik özellikler bakımından homojen dağılımını sağlamaktır.

Merkezde yer alan devlet ilköğretim okullarında toplam 42678 öğrenci bulunmaktadır. Evreni temsil eden öğrenciler, tüm devlet ilköğretim okullarının ikinci kademesindeki toplam 16371 öğrencidir. Örneklem sayısı, oranlı tabakalı örnekleme yoluyla minimum 390 olarak hesaplanmış, ancak araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği göz önünde tutularak örneklem sayısı 655 olarak kabul edilmiştir. Örneklemi oluşturan öğrencilerin 315'i kız ve 340'ı ise erkektir.

Verilerin elde edilmesinde bir anket soru formu ve saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Uygulama İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınarak, Mart-Mayıs 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Anket Formu: Anket formu, çocuğun sosyodemografik özelliklerinin yanında, anne ve babanın çocuğa karşı tutum ve davranışlarını ve şiddete uğrayan çocukların şiddete uğrama biçimi ve şiddete uğrama sıklığı ile yaşadığı çevre, okul ve arkadaş grubuyla ilişkilerinin niteliğini belirlemeye yönelik 53 sorudan oluşmaktadır. Çocuğun anne ve babası tarafından şiddete maruz kalıp kalmadığının belirlenmesi için hazırlanan sorular anne ve baba için ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Saldırganlık Ölçeği: Öğrencilere uygulanan saldırganlık ölçeği Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun 1998 yılında yayınladığı 'Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet' konulu çalışmada kullanılan ölçektir. Bu ölçek, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizdeki psikiyatri ve psikoloji eğitim ve uygulamalarında sık olarak kullanılan ve geçerlilik ve güvenilirlik testleri yapılmış olan Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI), Eysenck Kişilik Envanteri (EPQ), Symptom Checklist-90-R (SCL-90-R) ve Kısa Psikiyatrik Değerlendirme Ölçeğinin (Brief Psychiatric Rating Scale-BPRS) saldırganlık ve şiddetle ilgili bazı maddeleri seçilerek oluşturulmuş ve sadece kapsam geçerliliği araştırılmıştır.¹ Araştırmada öğrencilerin saldırganlık eğilimlerini belirlemek amacıyla kullanılan ölçek toplam 20 ifadelik bir ölçektir. Ölçekte yer alan ifadelere verilen yanıtlar 4'lü Likert ölçeğinde düzenlenmiştir. Değerlendirmeler çok uygun seçeneğine

4, hiç uygun değil seçeneğine 1 puan verilerek yapılmıştır. Ölçekte yer alan tüm ifadeler tek yönlüdür. Buna göre, ölçekten alınan puanların yüksekliği öğrencinin saldırganlık eğiliminin yüksek olduğunu, düşük puan ise tam tersi bir durumu göstermektedir. Toplam puanlara göre yapılan değerlendirmelerde, 1-20 arasındaki puan öğrencinin saldırganlık eğiliminin "çok az", 21-40 arasındaki puan "az"; 41-60 arasındaki puan "fazla", 61-80 arasındaki puan "çok fazla" olduğunu göstermektedir. Ölçek için hesaplanan Cronbach α değeri (0.76) ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğunu ($\alpha > 0.60$) göstermektedir.

Öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanlarının öğrencilerin çeşitli özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği iki seçenekli değişkenlerde z testi,

$$(z = \frac{X^1 - X^2}{\sqrt{\frac{\sigma^1}{n^1} + \frac{\sigma^2}{n^2}}})$$

ikiden çok seçenekli değişkenlerde ise tek yönlü ANOVA ile analiz edilmiştir. Ölçek, şiddete uğrayan öğrencilerin anket uygulaması sırasında belirlenebilmesi için her soru formunun arkasına eklenerek aynı anda uygulanmış ve örnekleme giren tüm öğrenciler tarafından yanıtlanmıştır. Değerlendirmeye alınan ölçekler ise, sadece şiddete uğradığı belirlenen öğrencilerin ölçekleridir.

Analizler %95 güvenilirlik düzeyinde gerçekleştirilmiş olup analizler için SPSS 13.0 paket programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Örneklemi oluşturan öğrencilerin %52'si kız, %48'i erkektir. Bunların %91'i 12-14 yaşları arasındadır. Öğrencilerin %85'i kent kökenli ve %75'i çekirdek aile yapısına sahiptir. Annelelerinin %56'sı ilköğretim mezunu, %89'u ev hanımıdır. Babaların %50'si lise ya da yükseköğretim mezunu olup, %46'sı işçi ya da memurdur. Öğrenci ailelerinin %15'i 500 YTL'nin altında, %21'i 5001-1000 YTL arasında, %19'u 1001-2000 YTL arasında aylık gelire sahiptir. Herkesi ilgilendiren bir konuda, ailelerin %67'si hep birlikte karar almaktadır. Öğrencilerin %51'inin anne-babası birbiriyle kavga etmektedir. Kavga nedeni genellikle çocuklar ya da paradır. Annelerin %57'si çocuklarına karşı sevecen, %36'sı ise bazen iyi bazen kötü ya da aşırı koruyucu davranmaktadır. Babaların da %57'si sevecen, %38'i bazen iyi bazen kötü, aşırı koruyucu ya da çok sert ve ilgisizdir. Çocukların %41'i evde en çok babalarından,

210 Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri

Tablo 1. Öğrencilerin Saldırganlık Ölçeği puanlarının çeşitli özelliklerine göre dağılımı

Özellikler		Ort. $\pm$ SD	F/z	p
Ailenin kökeni	Köy	42.25 $\pm$ 7.69	0.06	0.97
	İlçe	43.24 $\pm$ 8.53		
	Şehir	42.48 $\pm$ 9.49		
	Yurtdışı	42.00 $\pm$ 10.79		
Ailede yaşayan birey sayısı	2 kişi	57.00 $\pm$ 12.00	3.87	0.01
	3-4 kişi	43.63 $\pm$ 8.38		
	5-6 kişi	41.34 $\pm$ 9.36		
	7 kişi ve üzeri	43.26 $\pm$ 8.65		
Annenin eğitimi	Okuryazar değil	44.97 $\pm$ 10.55	2.14	0.06
	Sadece okuryazar	45.00 $\pm$ 7.36		
	İlkokul mezunu	42.58 $\pm$ 8.75		
	Ortaokul mezunu	39.30 $\pm$ 7.94		
	Lise mezunu	43.66 $\pm$ 11.38		
	Üniversite mezunu	43.00 $\pm$ 6.97		
Babanın eğitimi	Okuryazar değil	43.40 $\pm$ 12.63	0.08	0.99
	Sadece okuryazar	42.86 $\pm$ 10.53		
	İlkokul mezunu	42.71 $\pm$ 9.60		
	Ortaokul mezunu	42.03 $\pm$ 9.20		
	Lise mezunu	42.35 $\pm$ 8.45		
	Üniversite mezunu	42.98 $\pm$ 9.62		
Annenin mesleği	Ev hanımı	42.37 $\pm$ 9.30	0.26	0.76
	Ücretli çalışan	44.10 $\pm$ 7.50		
	Serbest meslek	43.88 $\pm$ 5.84		
Babanın mesleği	İşçi	41.52 $\pm$ 8.59	0.98	0.41
	Memur	42.53 $\pm$ 8.73		
	Serbest meslek	43.53 $\pm$ 10.41		
	Çiftçi	36.80 $\pm$ 4.66		
	Emekli	42.28 $\pm$ 9.36		
Ailenin gelir düzeyi	500 YTL'den az	44.21 $\pm$ 10.03	0.78	0.53
	501-1000 YTL	42.79 $\pm$ 9.41		
	1001-1500 YTL	42.03 $\pm$ 9.30		
	1501-2000 YTL	43.33 $\pm$ 9.05		
	2000 YTL'den fazla	39.25 $\pm$ 7.61		
Ailede kararların alınma biçimi	Hepimizi ilgilendiren bir konuda hep birlikte karar verimiz.	42.36 $\pm$ 9.41	0.25	0.93
	Ara sıra biz kardeşlerinde fikri alınır.	41.76 $\pm$ 10.70		
	Fikrimiz alınmaz sadece annem babam karar verir.	43.73 $\pm$ 8.59		
	Hepimizi ilgilendiren konularda sadece annem söz sahibidir.	41.71 $\pm$ 8.69		
	Hepimizi ilgilendiren konularda sadece babam söz sahibidir.	41.92 $\pm$ 9.43		
	Diğer	42.20 $\pm$ 9.04		
Anne-baba arasında şiddet	Anne baba kavga eder	42.20 $\pm$ 9.14	-0.81	0.41
	Anne baba kavga etmez	43.16 $\pm$ 9.48		
Annenin davranış tarzı	Olumlu	41.56 $\pm$ 9.24	4.14	0.01
	Hem olumlu hem olumsuz	42.99 $\pm$ 8.94		
	Olumsuz	49.45 $\pm$ 9.47		
Babanın davranış tarzı	Olumlu	41.76 $\pm$ 8.84	1.96	0.14
	Hem olumlu hem olumsuz	42.95 $\pm$ 9.85		
	Olumsuz	45.90 $\pm$ 9.65		
Annenin arkadaşlarını tanıması	Tanıyor	42.34 $\pm$ 9.48	-0.37	0.70
	Tanımıyor	42.97 $\pm$ 7.89		
Babanın arkadaşlarını tanıması	Tanıyor	42.03 $\pm$ 9.35	-1.17	0.24
	Tanımıyor	43.41 $\pm$ 9.34		
Annenin arkadaşlarına izin vermesi	İzin veriyor	42.44 $\pm$ 9.42	-0.54	0.58
	İzin vermiyor	43.29 $\pm$ 8.78		
Babanın arkadaşlarına izin vermesi	İzin veriyor	41.99 $\pm$ 9.22	-1.58	0.11
	İzin vermiyor	44.59 $\pm$ 10.12		
Anneden korkma	Korkuyor	44.20 $\pm$ 8.70	1.28	0.19
	Korkmuyor	42.25 $\pm$ 9.40		
Babadan korkma	Korkuyor	42.09 $\pm$ 9.44	-0.94	0.34
	Korkmuyor	43.19 $\pm$ 9.12		
Anne-babayla sorunları paylaşabilme	Evet	42.00 $\pm$ 10.09	-0.99	0.31

%10'u annelerinden, %8'i hem annelerinden hem de babalarından korkmakta; %17'si ise evde hiç kimseden korkmamaktadır. Sorunlarını anne-babasıyla konuşabilen öğrencilerin oranı %56, sadece anneleriyle konuşabilenlerin %19, sadece babasıyla konuşabilenlerin %2'dir.

Öğrencilerin %43.4'ü aile içinde anne-babası tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Bunların %46.1'i kız ve %53.9'u erkek olup, şiddete uğradığı belirlenen öğrencilerin %54'ü annelerinden, %46'sı da babalarından şiddet görmektedir. Anneleri tarafından şiddete maruz kalan öğrencilerin %42'si terlikle, tokatlanarak ya da saçları çekilerek, %9'u ise değişen biçimlerde şiddet görmektedir. Babaları tarafından dövüldüğü belirlenen kız ve erkek öğrencilerin %24'ü tokatlanarak, tekmelenerek, kemerle ya da terlikle dövülmekte, %12'si ise değişen şekillerde şiddete maruz kalmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %31'i annesinin sözünü dinlemeyerek karşı çıktığı, %33'ü kardeşiyle kavga ettiği ya da ders çalışmadığı için annesinden; %26'sı babasının sözünü dinlemeyip karşı çıktığı, %20'si annesinin sözünü dinlemeyip karşı çıktığı, %34'ü de kardeşiyle kavga ettiği ya da ders çalışmadığı için babasından dayak yemektedir. Öğrencilerin %32'si annesinden, %27'si ise haftada en az bir kere babasından dayak yemektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, şiddete uğradığı belirlenen öğrencilere uygulanan saldırganlık ölçeğinden elde edilen veriler varyans analiziyle değerlendirilmiştir. Varyans analizi, öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların, soru formundan elde edilen bilgilerden hareketle, öğrencilerin çeşitli özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık ölçeği ortalama puanı 42.52 ± 9.24 olarak hesaplanmıştır. Buna göre şiddete uğrayan öğrencilerin saldırganlık eğiliminin fazla olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların sadece *ailesinde yaşayan birey sayısı ve annesinin davranış tarzına* göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Öte yandan öğrencinin saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların öğrencinin ailesinin kökeni, anne ve babasının eğitim düzeyi ve mesleği, ailesinin gelir düzeyi, ailesinde kararların alınma biçimi, annesi ve babası arasında şiddet olması, babasının kendisine karşı davranış tarzı, anne ve babasının kendisine ilgisi, anne ve babasının arkadaşlarını tanıması ve

eve gelmesine izin vermesi, anne ve babasından korkması, anne ve babasıyla sorunlarını paylaşabilmesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna göre ailesinde yaşayan kişi sayısı 2 olanların saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanın (57.00) daha kalabalık ailelerde yaşayan öğrencilerin puanlarından (5-6 kişi=41.34, >7 kişi=43.26, 3-4 kişi=43.63) görece daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle birey sayısının az olduğu ailelerde yaşayan ve şiddete maruz kalan öğrencilerin kalabalık ailelerde yaşayan ve şiddete maruz kalan öğrencilerden daha fazla saldırganlık eğilimine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, annesi kendisine olumsuz davranan öğrencilerin saldırganlık ölçeğinden aldıkları puanın (49.45) annesi kendisine olumlu (41.56) ve hem olumlu hem olumsuz (42.99) davranan öğrencilerin puanlarından görece daha yüksek olduğu saptanmıştır. Başka bir deyişle, annesinden hiç olumlu davranışlar görmeyen şiddete maruz kalan öğrencilerin, annesinden kısmen de olsa olumlu davranışlar gören şiddete maruz kalan öğrencilerden daha fazla saldırganlık eğilimine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

TARTIŞMA

Saldırganlık ölçeği varyans analizinden elde edilen veriler, örnekleme giren ve anne-babaları tarafından şiddete maruz kaldığı belirlenen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu veriler, öğrencinin anne-babası tarafından şiddete maruz kalmasında etkili olduğu saptanan değişkenlerin, aynı zamanda öğrencilerin saldırganlık eğilimleri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir.

Yapılan analiz sonucunda, üye sayısının az olduğu (iki kişilik) ve anneleri kendilerine olumsuz davranan öğrenciler daha saldırgan bulunmuştur. Beklenen, üye sayısının az olduğu (çekirdek) ailelerden gelen çocukların daha az olumsuz tutum ve davranışlara ve şiddete maruz kalacağı ve daha az saldırgan olacağı şeklindedir. Ancak, araştırmada üye sayısının az (iki) olduğu aileler genelde anne-babası boşanmış (parçalanmış) ya da anne-babasından biri ölmüş olan öğrenci aileleridir ve bu durumun ailesel şiddete kaynaklık ettiği düşünülen başlıca risk etkenlerinden biri olarak kabul edildiği bilinmektedir. Öğrencilerden %3'ünün anne-babası ayrı, %4'ü ise anne veya babası öldüğü için tek anne-babalıdır. Çocuk istismarının olduğu ve olmadığı ailelerde yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda, anne-babanın

ayrılmış olması veya tek anne-babalı yaşama, istismarı artırıcı etkenler arasında sayılırken; bu durumun, çocuk üzerinde -yaşına göre- farklı etkiler yaratarak onun fiziksel ve ruhsal gelişimi üzerinde önemli hasarlara yol açabileceği de belirtilmektedir. Birçok araştırmada, çocukluk çağındaki anne-baba kaybının sonraki yaşamda çeşitli psikiyatrik ve sosyal huzursuzluklarla ilgili olduğu bulunmuştur.³⁶ Öte yandan, parçalanmış ya da boşanmış ailelerden gelen çocukların davranış özelliklerini inceleyen araştırmalardan elde edilen veriler,^{21,32,37} bu tür ailelerde yaşayan çocukların ruhsal ve sosyal yoksunlukları nedeniyle, normal ailelerde yaşayan çocuklardan daha saldırgan olduğuna ilişkin veriler sunmaktadır. Birçok araştırma, bu süreçleri yaşayan çocuklarda ortaya çıkan ruhsal belirtileri huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, suça yönelen davranışlar, başkaları ile rahat iletişim kuramama, antisosyal ve saldırgan davranışlar olarak belirtmektedir.^{27,32,36-38} Bu veriler, araştırma sonuçlarını desteklese de, boşanma ya da eşlerden birinin kaybının, aile içinde çocuğa yönelik şiddet olaylarının yaşanması ve çocuğun daha fazla saldırgan olmasında tek başına belirleyicisi olmadığı; anne ve babanın yaşı, eğitimi, sosyal ve ekonomik statüsü, etnik kimliği ve ait olduğu sosyal sınıf, eşiyile ilişkilerinin niteliği, kişilik özellikleri, varsa ruhsal sorunları ve çocukluğunda istismar ve ihmal durumlarıyla karşılaşmış ve karşılaşmadığı gibi birçok durumun birbirini etkileyerek şiddet olaylarının ortaya çıkma olasılığını artırdığı bilinmektedir. Birçok çalışma, anne-babanın çocuğu istismar etmesinde rol oynadığı düşünülen bu etkenlerden birine ya da birkaçına maruz kalmasının çocuğun şiddete uğrama riskini artırdığını göstermektedir.^{13,19,39-42} Nitekim araştırmadan elde edilen veriler de bu yargıyı doğrulamakta, boşanmış ya da parçalanmış aileden gelme yanında, olumsuz anne tutum ve davranışlarının da çocukların aile içinde şiddete uğrama ve daha fazla saldırgan olma olasılığını artırdığını göstermektedir.

Çalışmamızda öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyleri düşük, çoğu ev hanımı, çalışmayan ve yoksulluk sınırında yaşayan ve eşleri ile şiddete dayalı ilişkiler içinde olan annelerdir. Bu

anneler, örnekleme alınan öğrenci annelerinin çocuk istismarı ve ihmalinde risk etkenleri olarak kabul edilen birçok ölçütü birlikte taşıdığını göstermektedir.

SONUÇ

Aile içinde şiddete uğradığı belirlenen çocukların saldırganlık eğilimlerini ölçmek ve çocukların daha fazla saldırgan olmalarında etkili olan etkenleri belirlemek amacıyla, Sivas merkez ilçe ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırma, bir yandan şiddete uğrayan çocukların daha fazla saldırgan olduklarını göstermesi, diğer yandan çocuğun sosyodemografik profilini oluşturan bazı özelliklerinin daha fazla saldırgan tutumlar sergilemesinde etkili olduğunu ortaya koyması bakımından önemli sonuçlar vermiştir. Öte yandan literatürde, aile içi şiddetin çocukların saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik yeterince çalışmaya rastlanmamış olması, bu çalışmayı şiddetin uzun vadede toplumsal yapıda yol açacağı olumsuz gelişmelere ışık tutması bakımından da önemli kılmaktadır. Şiddetin kuşaklararası geçiş kuramında da vurgulandığı gibi, saldırganlık ve şiddet öğrenilen bir davranıştır ve zamanında müdahale edilmediği ya da gerekli önlemler alınmadığında, uzun vadede toplumsal yapıda geri dönüşümü olmayan yaralar açabilir. Bugünün çocuklarının geleceğin potansiyel saldırgan ve şiddet eylemcisi hatta suçlu yetişkinleri olmaması, başka bir deyişle gelecekte, davranışları tutarlı ve sağlıklı bireylerden oluşan bir yetişkin kuşağına sahip olabilmek, bir yandan ailenin sosyal, ekonomik ve hukuksal bakımdan korunması ve güçlendirilmesi diğer yandan, şiddetin meşru bir davranış olmasının önlenmesini sağlamak, kültürel olarak kabul edilebilirliğini azaltmak, bir başka deyişle, şiddete izin veren toplumsal görüşleri değiştirmekle olası olacaktır.⁴² Bunun için kamu kurum ve kuruluşlarının yanında sivil toplum örgütlerine de büyük görevler düşmektedir. Çocuklar erken dönemde ailesel şiddete karşı eğitilmeli, gerekiyorsa koruma altına alınmalı, şiddete ve şiddetin yaratacağı olumsuz gelişmelere karşı duyarlı hale getirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet. Bilim Serisi 113, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1998.
2. Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlüğü. Ankara, 1979.
3. Erten Y, Ardalı C. Saldırganlık, şiddet ve terörün psikososyal yapıları. Şiddet, Cogito, Sayı: 6-7, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.143-164.
4. Worchel S. Agression: Harming others. USA, Social Psychology, Wadsworth Thomson Learning, 2000; 10:303-333.
5. WHO. Violence and health. Proceedings of a Who Global Symposium, 2003, Who/Wkc/Sym/00.1, 18.01.2005.
6. Nicolson P, Wilson R. Is domestic violence a gender issue? Views from a British City. J Comm Appl Soc Psychol 2004; 14:266-283.
7. Mian M. World Report on Violence and Health: What it means for children and pediatricians. J Pediatrics 2004; 145:14-19.
8. Özgüven İE. Ailede İletişim ve Yaşam. Ankara, Pdrem Yayınları, 2001.
9. Marino AB. Inequality and adolescent violence: An exploration of community, family, and individual factors. J Nat Med Assoc 2004; 96:486-495.
10. Sokullu AF. Kriminoloji ve viktimoloji bağlamında aile içi şiddete genel bir bakış. Suçla mücadele bağlamında Türkiye'de aile içi şiddet, ülke çapında kriminolojik-viktimolojik alan araştırması ve değerlendirmesi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2003, s.7-9.
11. Balcıoğlu İ. Şiddet ve Toplum. İstanbul, Bilge Yayıncılık, 2001.
12. Kaufman J, Zigler E. Do abused children become abusive parents? Am J Orthopsychiatry 1987; 57:186-192.
13. Osofsky Joy D. Community outreach for children exposed to violence. Infant Ment Health J 2004; 5:478-487.
14. Dykstra CH, Alsop RJ. Domestic violence and child abuse. Englewood, American Humane Association, 1996.
15. Edleson JL, Grusznski RJ. Treating man who batter: four years of outcome data from the domestic abuse project. J Soc Sci Res 1988; 1:3-22.
16. Wildin SR, Williamson W, Wilson GS. Children of battered women: developmental and learning profile. Clin Pediatrics 1991; 30:299-302.
17. Pressel DM. Evaluation of physical abuse in children. Am Fam Physician 2000; 61:3057-3064.
18. Rittersberger HT. Aile içi şiddet: Bir sosyolojik yaklaşım. 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek. Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 285, 1989, s.119-131.
19. Browne K. Aile içinde çocuk istismarının anlaşılması ve sağaltımı. Çocuk İstismarı ve İhmali, Ankara, ILO, 1991, s.317-330.
20. Bulut İ. Genç Anne ve Çocuk İstismarı. Ankara, Bizim Büro, 1990.
21. Polat O. Çocuk ve Şiddet. İstanbul, Derya Yayınları, 2001, s.87,117-161.
22. Göka E, Türkçapar H. Gençlik ve şiddet. Ankara Numune Hastanesi ve Ankara SSK Hastanesi Psikiyatri Bölümü, www.Saglik.Tr.Net/Ruhsagligisiddet 10.04.2005.
23. Zeytinoğlu S. Sağlık, sosyal hizmet, hukuk ve eğitim alanlarında çalışanların Türkiye'de çocuk istismarı ve ihmali sorunu ile ilgili görüşleri. Çocuk İstismarı ve İhmali, Ankara, ILO, 1991, s.147-162.
24. Jain A. Emergency department evaluation of child abuse. Emerg Med Clin North Am 1999; 17:575-593.
25. Paavilainen E, Astedt-Kurki P, Paunonen-Liimomen M, Laippola P. Risk factors of child maltreatment within the family: towards a knowledgeable base of family nursing. Int Nurs Stud 2001; 38:297-303.
26. Zeytinoğlu S, Kozcu Ş. Fiziksel çocuk istismarı konusunda bir araştırma. Psikoloji Semineri, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991; 6-7:76-84.
27. Cüceloğlu D. İnsan ve Davranışı. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
28. Bulut İ. Parçalanmış aileden gelen çocukların davranış özellikleri hakkında bir araştırma. Aile Yazıları 3, Birey, Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi 5/III, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s.197-228.
29. Öztürk B. Şiddet ve çocuk. www.kriminoloji.com, 15.09.2005
30. Polat O, Balcı G, Köknel Ö, Tüzün B, Serozan R, Aydın B ve ark. Ailenin ve Aile İçinde Çocuğun Korunması ve Çocuğun Statüsü Komisyonu Raporu 1. İstanbul Çocuk Kurultayı İstanbul Çocuk Raporu, (Yayına Haz. S Sayita, M Şirin), İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, Kitap No:87, 2000, s.117-161.
31. Zun LS, Rosen JM. Psychosocial needs of young persons who are victims of interpersonal violence. Pediatric Emerg Care 2003; 19:15-19.
32. Kulaksızoğlu A. Ergenlik Psikolojisi. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.

33. Bilir Ş, Arı Dönmez NB, Güneysu S. 4-12 yaşları arasında 16.000 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. Çocuk İstismarı ve İhmali, Ankara, ILO, 1991, s.45-54.
34. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları. Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, No:86, 2000.
35. Atav N. Şahsiyetin gelişmesinde aile çevresinin ve ailedeki gerginliklerin etkileri. Aile Yazıları 3, Birey, Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi 5/III, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990.
36. Wolff S. Problem Çocuklar ve Tedavi. A Oral, S Kara (çev.), İstanbul, Say Yayınları, 1999.
37. Wrickel A, Allen L. Preventing Maladjustment from Infancy Trough Adolescence. Beverly Hills, Sage Publication, 1987.
38. Kury H, Chouaf S, Obergfell-Fuchs J, Woessner G. The scope of sexual victimization in Germany. J Interpers Violence 2004; 19:589-602.
39. Kars Ö. Çocuk İstismarı Nedenleri ve Sonuçları. Ankara, Bizim Büro Basım Evi, 1996.
40. Tajima E. Risk factors for violence against children. J Interpersl Violence 2002; 17:122-149.
41. Coheey C. Battered mothers who physically abuse their children. J Interpers Violence 2004; 19:943-952.
42. Kocacık F. Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet. Sivas, C.Ü. Yayınları, 2004.